

Tekst

In je hoofd

(1) De Amerikaanse psychiater Allen Frances heeft wekelijks een vreetbui, vergeet regelmatig namen en huis-sleutels en is niet los te weken van zijn smartphone. Frances, beroemd om zijn kruistocht tegen het handboek voor de psychiatrie (de *DSM-5*) en auteur van het boek *Terug naar normaal*, maakt er elke lezing weer 5 grapjes over. Hij vertelt dan dat hij zelf volgens de criteria van dat handboek ook aan allerlei stoornissen lijdt. Wat hij daarbij niet vertelt, is dat hij 'nee' kan zeggen op de drie 10 vragen die elke psychiater of klinisch psycholoog moet stellen als iemand met klachten op zijn spreekuur verschijnt. Lijdt je zelf of lijdt je omgeving onder je gedrag? Lukt het je niet om 20 te doen wat je wilt? Heb je professionele hulp nodig? Drie vragen waarop heel wat anderen 'ja' moeten zeggen. Zij hebben zo'n groot probleem dat ze niet in staat zijn sociaal en 25 maatschappelijk mee te doen. Om normaal te doen dus. Je gedrag, je gevoelens en je zelfbeeld moeten ertoe leiden dat je kunt doen wat je graag zou willen doen. Anderen 30 zouden je niet moeten uitsluiten, omdat je te veel afwijkt van wat zij normaal vinden.

(2) Wat psychisch normaal is, was altijd al ingewikkeld. De identiteit van mensen is daarbij namelijk in het 35 geding. Iedereen wil graag 'zichzelf' kunnen zijn en dat verhoudt zich soms lastig tot wat maatschappij en omgeving van ons verwachten. Maar 40 nu is ook nog de maatschappij complexer geworden en zij stelt hogere eisen aan onze psyche. De

normen zijn verscherpt en daardoor kost het meer mensen moeite om 45 zich normaal te gedragen.

(3) Er zijn nauwelijks nog 'maatschappelijke randen' waar mensen terechtkunnen die die complexiteit niet aan kunnen. De lompenboer rijdt 50 allang niet meer door de straten, de scharensleep zie je hoogst zelden en de schoorsteenveger meldt op zijn site dat hij gebruikmaakt van 'de nieuwste technieken en mogelijkheden'. Ook de schoonmaker moet 55 verstand hebben van apparaten; alleen maar een beetje bezemen, is er allang niet meer bij. Veel lichamelijk werk bij de boer op het land en in 60 de fabriek is overgenomen door machines en ook allerlei eentonige werkzaamheden – vaak fijn om te doen voor mensen met autisme – zijn geautomatiseerd. Het is moeilijk 65 voorstelbaar dat iemand er plezier aan zou kunnen beleven brieven te sorteren, maar voor laaggeschoolden met autisme is dat heel bevredigend werk. Tegenwoordig lezen 'digitale 70 ogen' de adressen met een snelheid waar geen mens tegenop kan.

(4) Cognitieve, sociale en emotionele vaardigheden zijn in onze moderne kennis- en diensteneconomie steeds 75 belangrijker geworden om mee te kunnen komen. Ben je op die punten kwetsbaar, dan komt dat nu eerder aan het licht dan vroeger. Het kost meer moeite om normaal te kunnen 80 functioneren.

(5) Tegelijk leven we in een samenleving waarin tegen psychische klachten heel anders wordt aangekeken dan tegen fysieke problemen.

85 We vinden het normaal dat we alles
in het werk stellen om ziekte en
gebrek op afstand te houden. We
prikken en slikken om ziekten te
vermijden en we doen mee aan
90 bevolkingsonderzoeken om een
ziekte als kanker vroegtijdig op te
sporen. We vinden het geen punt als
honderd mensen een medicijn ge-
bruiken dat slechts voor een van hen
95 een beroerte of hartaanval voorkomt,
zoals bij cholesterolverlagers het
geval is. Wat ons lichaam betreft,
nemen we geen enkel risico. Dat al
onze fysieke klachten serieus worden
100 genomen en dat we hulp inroepen
om ervan af te komen, vinden we
normaal. Maar worstelen we met
psychische problemen, dan is er juist
sprake van grote terughoudendheid.
105 Dan wordt onmiddellijk de rode vlag
van ‘medicalisering van normaal
gedrag’ gehesen. Bij kinderen
gebeurt dat extra snel.

(6) Historica Angela Crott stelt dat
110 veranderingen in de samenleving hun
weerslag hebben op het onderwijs en
daardoor vaak onterecht leiden tot de
diagnose ADHD¹). Dat was vroeger
wel anders, impliceert de titel van
115 haar proefschrift *Van hoop des
vaderlands naar ADHD’er*. Onze
hersenen moeten in de complexe
samenleving op topsnelheid draaien
en dat begint al in de vroege jeugd.
120 Jongeren volgen eerder en langer
onderwijs – ook de jongeren die
vroeger de hele les achterstevoren
op hun stoel zaten, spijbelden, op de
achterste rij zaten te klieren en vanaf
125 hun veertiende de school voor gezien
hielden. Zij moeten in groepsverband
taken uitvoeren waarvoor eigen initia-
tief en planningsvermogen belangrijk
zijn, zowat de hele dag netjes op een
130 stoel blijven zitten en met een beetje
pech ook nog kringgesprekken

voeren. Voor sommige kinderen is
dat moeilijk. Zij hebben extra hulp
van de leerkracht nodig om aan die
135 eisen te kunnen voldoen. Er zijn ook
kinderen die tegen de grenzen van
hun kunnen oplopen. Zij zijn extreem
ongedurig en krijgen het niet voor
elkaar zich langere tijd te concen-
140 treren. Hun gedachten schieten alle
kanten op en hun lichaam wil maar
niet rustig worden.

(7) Vroeger kregen zulke ‘onhandel-
bare’ kinderen slaag en straf, werden
145 ze om de haverklap de klas uitge-
stuurd, op school gepest en sociaal
geïsoleerd. Dat werd toen wellicht
normaal gevonden, maar dat willen
we niet meer. Tegenwoordig stellen
150 de meeste opvoeders wel grenzen,
maar leggen ze ook uit waarom en
proberen ze samen met het kind
diens problemen op te lossen. Dat
lukt alleen niet altijd, zelfs niet als
155 opvoeders en kind dat allebei graag
willen. Waarom niet? Omdat, een-
voudig gezegd, het kind zichzelf ver-
schrikkelijk in de weg zit. Het krijgt
zijn impulsiviteit, chaos en angst niet
160 onder controle, ook niet samen met
zijn ouders. Psychotherapie, of
psychotherapie met medicatie, kan
daarbij vaak wel helpen. Zo krijgt het
de kans om gewoon mee te doen:
165 aan de les op school, aan het spelen
met klasgenootjes op het schoolplein
en aan het verjaardagsfeestje bij een
vriendje thuis.

(8) In allerlei lagen in de maatschap-
170 pij worden psychische aandoeningen
niet serieus genomen. Ouders van
‘moeilijke kinderen’ krijgen ondanks
hun inspanningen vaak het verwijt
dat ze lui en gemakzuchtig zijn en
175 hun kind ‘drogeren’ met een pilletje in
plaats van het op te voeden. Som-
mige pedagogen zijn er ook als de
kippen bij om psychische aandoe-

ningen te reduceren tot ‘opvoedings-
 180 problemen’. Zelfs op ministerieel
 niveau worden psychische aandoe-
 ningen miskend. De huidige minister
 van Volksgezondheid, Edith
 Schippers, vindt dat je sommige
 185 dingen die bij het leven horen veel
 meer ‘in je eigen sociale kring moet
 zien uit te vogelen’ en dat je pas een
 beroep op de gezondheidszorg moet
 doen als je echt last hebt van ziekte.
 190 **(9)** Psychische aandoeningen worden
 onderschat en de zelfredzaamheid
 van mensen met zulke aandoeningen
 wordt overschat. Waarschijnlijk komt
 dat, doordat ook normale mensen
 195 weleens ‘een dipje’ hebben of zich-
 zelf ‘druk’ vinden. Maar een dipje is
 geen depressie die je lam slaat en
 alles wat je doet, denkt en voelt
 inktzwart kleurt. Druk zijn is iets
 200 anders dan de hele dag rondlopen
 met een hoofd vol herrie, waardoor je
 niet kunt leren of werken. Juist het
 vermeende begrip van iemands
 problemen – ‘ik herken het, ik heb
 205 dat ook weleens’ – leidt tot het
 bagatelliseren ervan.
(10) Wat psychische aandoeningen
 onderscheidt van alledaagse proble-
 men, is hun invaliderende werking.

210 Het zou normaal moeten zijn om
 mensen die ‘niet normaal’ zijn, de
 kans te geven mee te doen. Niet door
 hun psychische ballast te ontkennen
 of er geringschattend over te doen,
 215 maar door hun omgeving aan te
 passen en henzelf niet te stigma-
 tiseren. Voor kinderen met ADHD
 kan meer structuur in het onderwijs
 helpen, een prikkelarm leslokaal en
 220 meer mogelijkheden om ‘uit te razen’.
 Volwassenen met autisme kunnen
 baat hebben bij zelfstandig werk
 waarbij oog voor detail belangrijk is
 en het sociale verkeer minimaal is.
 225 Maar een aangepaste omgeving is
 vaak niet dé oplossing voor hun
 problemen, maar een onderdeel
 daarvan.
(11) Mensen met een lichamelijk
 230 gebrek krijgen een bril, een kunst-
 knie, een spraakcomputer of een
 pacemaker om zo goed mogelijk te
 kunnen doen wat ze graag willen, en
 zo min mogelijk afhankelijk te zijn
 235 van anderen. Mensen met een
 psychische aandoening verdienen
 psychotherapeutische hulp en zo
 nodig medicatie om hetzelfde te
 bereiken.

*naar: Malou van Hintum
 uit: de Volkskrant, 6 juli 2013*

noot 1 Met de term ADHD (*Attention Deficit Hyperactivity Disorder*) wordt een cluster aan symptomen aangeduid dat in meer of mindere mate belemmerend werkt bij het dagelijks maatschappelijk functioneren. Kenmerkend voor ADHD zijn impulsief gedrag, concentratieproblemen, rusteloosheid en leerproblemen.

Tekst 1 In je hoofd

- Een eerste alinea van een tekst kan diverse functies hebben.
- 1p 1 Welke functie heeft alinea 1, naast het wekken van de belangstelling van de lezer, vooral?
- A de aanleiding voor het schrijven van de tekst noemen
 - B de vragen formuleren waarop de tekst antwoord geeft
 - C het maatschappelijk belang van het onderwerp van de tekst formuleren
 - D het problematiseren van een kernbegrip uit de tekst
- Na de inleiding (alinea 1) kan de tekst 'In je hoofd' door middel van tussenkopjes in achtereenvolgens vier delen worden onderverdeeld:
- 1 Psychische problemen in een complexe samenleving
 - 2 Acceptatie van psychische problemen
 - 3 Hoge eisen voor kinderen met psychische problemen
 - 4 Bagatellisering van psychische problemen
- 1p 2 Bij welke alinea begint deel 3 'Hoge eisen voor kinderen met psychische problemen'?
- 1p 3 Bij welke alinea begint deel 4 'Bagatellisering van psychische problemen'?
- 1p 4 Welke omschrijving geeft het meest duidelijk weer wat wordt bedoeld met de "maatschappelijke randen' waar mensen terechtkunnen" (regels 46-48)?
- Daarmee wordt bedoeld:
- A werk dat als 'ouderwets' gezien kan worden.
 - B werk dat simpel of routinematig van aard is.
 - C werk dat veelal buitenshuis plaatsvindt.
 - D werk waarin voornamelijk laagopgeleiden terechtkomen.
- In alinea 5 staat een tegenstelling centraal.
- 2p 5 Leg uit welke tegenstelling dat is. Gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.
- Functies van afzonderlijke alinea's zijn te benoemen met begrippen als: definitie, gevolg, hypothese, oorzaak, oplossing, samenvatting, stelling, toelichting, verklaring, voorwaarde.
- 1p 6 Wat is de functie van alinea 2 binnen het tekstgedeelte dat loopt van alinea 1 tot en met alinea 5?
- Kies voor het antwoord een van de bovengenoemde begrippen.
- 1p 7 Wat is de functie van alinea 3 binnen het tekstgedeelte dat loopt van alinea 1 tot en met alinea 5?
- Kies voor het antwoord een van de bovengenoemde begrippen.
- 1p 8 Wat is de functie van alinea 4 binnen het tekstgedeelte dat loopt van alinea 1 tot en met alinea 5?
- Kies voor het antwoord een van de bovengenoemde begrippen.

- In alinea 9 vind je een redenering. Deze redenering kun je met behulp van een aantal functiewoorden weergeven.
- 3p 9 Neem de nummers van de onderstaande zinnen over en noteer daarachter de juiste functiewoorden. Kies uit de volgende functiewoorden: afweging, constatering, definitie, gevolg, nuancering, onderbouwing, oorzaak, overeenkomst, relativering, samenvatting, tegenwerping, toegeving, toelichting, voorbehoud.

1 Psychische aandoeningen ... wordt overschat. (regels 190-193)	
2 Waarschijnlijk komt ... 'druk' vinden. (regels 193-196)	
3 Maar een ... of werken. (regels 196-202)	
4 Juist het ... bagatelliseren ervan. (regels 202-206)	

- “Dan wordt onmiddellijk de rode vlag van ‘medicalisering van normaal gedrag’ gehesen.” (regels 105-107)
- 1p 10 Wat wordt met de geciteerde zin bedoeld?
In zulke gevallen wordt direct
- A aandacht gevraagd voor het gesignaleerde gedrag.
 - B geprotesteerd tegen medische behandeling van het gesignaleerde gedrag.
 - C het gevaar van het gesignaleerde gedrag voor de omgeving benadrukt.
 - D medische hulp ingeroepen om het gesignaleerde gedrag te behandelen.
- 2p 11 Welke drie van de volgende beweringen zijn in overeenstemming met de inhoud en strekking van de tekst ‘In je hoofd’?
- 1 Autisten komen terecht in beroepen waarin weinig scholing vereist is.
 - 2 De omgeving en degenen die ‘normaal functioneren’, dienen zich aan te passen aan de ‘niet normaal functionerenden’ en niet omgekeerd.
 - 3 Een belangrijk verschil tussen ‘normale’ en ‘niet-normale’ mensen is dat ‘normale’ mensen in staat zijn hun gedrag onder controle te houden.
 - 4 Het voortdurend benadrukken van het disfunctioneren van ‘niet-normale’ mensen vergroot het probleem.
 - 5 Medicatie in combinatie met psychotherapie is de meest adequate oplossing voor kinderen met psychische problemen.
 - 6 Medicatie is noodzakelijk om kinderen met psychische problemen te helpen.
 - 7 Psychische aandoeningen worden vaak onderschat, omdat veel mensen bij zichzelf ook trekjes herkennen van zo’n aandoening.
 - 8 Wat ‘normaal’ is, hangt af van de omgeving waarin je verkeert.

- 1p 12 Welke bewering geeft het beste de hoofdgedachte van de tekst 'In je hoofd' weer?
- A In onze huidige complexe samenleving kan het beste een aparte omgeving gecreëerd worden voor mensen die deze complexiteit niet aankunnen.
 - B In onze huidige complexe samenleving moeten mensen met psychische aandoeningen geholpen worden door aanpassingen aan de omgeving en zo nodig medicatie.
 - C In onze huidige complexe samenleving vallen helaas steeds meer mensen buiten de boot, die vroeger wél goed konden functioneren.
 - D In onze huidige complexe samenleving worden psychische problemen steevast teruggevoerd op maatschappelijke structuren en dat moet veranderen.

tekstfragment 1

(...) Ten derde is de medicalisering aan de prestatimaatschappij of *no-risk society* te wijten. We accepteren geen afwijkingen van de norm of risico's meer. Een kind dat niet goed presteert op school, heeft ADHD of een andere psychische stoornis. Het is niet vreemd dat Thea Heeren, bestuurder van GGZ Centraal, in de praktijk ziet dat mensen de 'kleine DSM' (een samenvatting van het grote handboek) gebruiken om te kijken of ze een bepaalde stoornis hebben. Kunnen ze alle criteria op een checklist afvinken, dan vinden ze dat ze een ziekte hebben waarvoor ze een behandeling moeten krijgen. In de toekomst is een gezond persoon waarschijnlijk iemand wiens erfelijk materiaal nog niet onderzocht is. Diagnoses zullen steeds vroeger gesteld worden. En we zullen eisen dat aan gediagnosticeerde ziektes ook iets wordt gedaan door de medici. Maar zullen we ons niet doodongelukkig voelen, vooral als er geen behandeling voor de ziekte mogelijk blijkt? Of slikken gezonde mensen straks pillen om zich nog beter te voelen?

naar: Giovanni Wouters, 'Farmaceuten bedenken constant nieuwe aandoeningen'

uit: de Volkskrant, 13 augustus 2011

- Tussen tekst 1 en tekstfragment 1 is een overeenkomst aan te wijzen als het gaat om de oorzaak van het niet-functioneren van mensen.
- 2p 13 Wat is de belangrijkste overeenkomst? Gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.
- Tussen tekst 1 en tekstfragment 1 is er een verschil aan te wijzen als het gaat om de diagnose van psychische problemen.
- 3p 14 Wat is in dit opzicht het belangrijkste verschil? Gebruik voor je antwoord niet meer dan 50 woorden.

- “In de toekomst is een gezond persoon waarschijnlijk iemand wiens erfelijk materiaal nog niet onderzocht is.” (tekstfragment 1)
Een kritische lezer kan in deze bewering een drogreden zien.
- 1p 15 Welke van onderstaande drogredenen kan in deze bewering worden gezien?
- A een cirkelredenering
 - B een onjuist beroep op causaliteit
 - C het maken van een verkeerde vergelijking
 - D het overdrijven van de gevolgen

tekstfragment 2

Hooggeachte mevrouw Schippers,

(1) Misschien kunt u het ons uitleggen. Wat is het verschil tussen een patiënt met een manisch-depressieve stoornis en iemand die lijdt aan multiple sclerose? Beiden vertonen immers veranderingen in hun gedrag. Beide aandoeningen hebben een periodiek beloop. De beide ziekten treffen gelijkelijk mensen in de bloei van hun leven. (...)

(2) Als het u niet lukt om ons het verschil tussen deze psychiatrische en ‘somatische’ stoornissen uit te leggen, kunt u dan verduidelijken waarom u voorstelt om een – verhoogde – eigen bijdrage te eisen van de psychiatrische patiënten en niet van patiënten die lijden aan andere (hersenaandoeningen)? (...)

(3) Wij kunnen uw voorstel niet anders uitleggen dan als een terugval op gedachtegoed waartegen Philippe Pinel, die de psychiatrische patiënt letterlijk en figuurlijk uit zijn ketenen bevrijdde, al meer dan tweehonderd jaar geleden in opstand kwam: de waan dat psychiatrische ziekten geen echte ziekten zouden zijn.

*naar: een open brief van de hoogleraren psychiatrie van de acht academische ziekenhuizen aan minister Edith Schippers van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
uit: NRC Handelsblad, 21 juni 2011*

- Tekstfragment 2 benoemt expliciet het standpunt dat er geen verschil te maken is tussen lichamelijke en psychische stoornissen. De hoofdtekst suggereert ook dat dit verschil niet gemaakt behoort te worden.
- 1p 16 Uit welke alinea van de hoofdtekst blijkt deze opvatting het sterkst?
- 1p 17 Een schrijver kan gebruikmaken van verschillende soorten argumentatie. Wat voor soort argumentatie wordt gebruikt in alinea 3 van tekstfragment 2?
- De argumentatie in alinea 3 berust op
- A autoriteit.
 - B overeenkomst.
 - C voorbeeld.

Tekst

Het recht om de gordijnen te mogen sluiten

(1) Het ergste wat je over iemand te weten kan komen, is alles. Als het over privacy gaat, is dat mijn favoriete citaat. Het is van Bert Jaap Koops, hoogleraar regulering van technologie in Tilburg. Ik kon het alleen niet op tijd in mijn hersenpan vinden, toen ik dinsdag bij het opiniërend televisieprogramma *De Wereld Draait Door* aan tafel mocht zitten. Daar ging het over het nut van, nota bene, een nationale DNA-database, waarin iedere burger verplicht wordt geregistreerd ten dienste van de opsporing. Het is een idee van Peter R. de Vries, ooit omarmd door een Rotterdamse politiechef. Die werd teruggefloten door de minister wegens 'doorgeslagen denken'. Maar in de roes van het opsporingssucces in de zaak Vaatstra¹⁾ ging het deze week crescendo. Die arrestatie kwam na een beperkt, goed omschreven, regionaal en vrijwillig DNA-onderzoek. Dus waarom niet even doorpakken naar een nationale verplichte DNA-registratie? Althans, dat was de teneur in de (sociale) media. Of ik voor het tv-debat maar even aan de rem wilde komen hangen. Privacy neemt in razend tempo af. Je draagt er allemaal vrijwillig aan bij met Facebook, LinkedIn en Twitter.

(2) Waar is privacy ook alweer goed voor? Soms ben ik het zelf ook even kwijt. Ik sloeg er Koops' oratie uit 2006 over tendensen in opsporing en technologie op na. Dat was een helder verhaal over het uitdijende strafrecht, de voortdenderende technologie en de transparante

burger die permanent bewaakt, gevolgd en geregistreerd wordt. Die laat zich dit vooralsnog aanleunen. Albert Heijn voorspelt je boodschappen, Google weet wat je gaat zoeken, de NS kent je reisgedrag, de telecomproviders onthouden je bel- en internetgegevens, de bank en de KLM laten de staat (en de VS) meekijken in je geld- en reisverkeer, Facebook onthoudt alle gezichten en je gsm weet waar je bent. De fiscus wist sowieso alles al. De politie ontvangt straks live-beelden van alle bewakingscamera's. Op Schiphol kijkt de bodyscan even onder je kleren. Je paspoort bevat je vingerafdrukken en irisscan. Het houdt niet op.

(3) De vraag is inmiddels met hoe weinig privacy we toe kunnen. Waar ligt de ondergrens? Welke inbreuk accepteren we echt niet? Het elektronisch patiëntendossier was dus voor de burger een brug te ver. Net als een reality-tv-programma met heimelijke beelden van gewonden op de Eerste Hulp. Ook de kilometerheffing met kijkkastje kwam er niet. Over het biometrische paspoort ontstond ongenoegen, maar niet genoeg om het af te blazen. Het argument 'ik heb niks te verbergen' heeft de overhand.

(4) Ik vind dat Koops mijn reserve het best verwoordt. Voor hem is privacy een essentieel onderdeel van de *condition humaine*²⁾, het mens zijn. Er moet ergens in je leven een plek zijn waar je niet wordt bespied. Waar je alleen met jezelf kunt zijn of intiem met een ander. Waarover je geen

85 verantwoordig schuldig bent en
 waar je vrij bent van andermans
 morele oordelen. Waar je
 onbevangen jezelf kunt zijn en
 geheimen kunt koesteren en
 90 ongezien in je dagboek kunt schrij-
 ven. Privacy is daarvoor de waar-
 borg. In een rechtsstaat mag je ervan
 uitgaan dat de burger niet wordt
 achtervolgd door verouderde of foute
 95 informatie en het recht heeft om
 informatie te laten wissen of te laten
 verlopen. In een rechtsstaat mag een
 burger opnieuw beginnen. Zijn
 handelen mag ook vergeten worden.
 100 **(5)** Privacy is een waarborg om de
 macht van de staat in toom te hou-
 den, zegt Koops. Het zorgt ervoor dat
 de overheid niet alles weet en alles
 kan en dat de overheid de burger niet
 105 controleert op oneigenlijke gronden.
 De privacynorm “maakt het mogelijk
 om naar eigen keuze in relaties met
 andere mensen jezelf bloot te geven
 of je gedekt te houden”. Als er in
 110 concrete situaties een veiligheids-
 belang is of een ander algemeen
 belang dat inbreuk rechtvaardigt, dan
 kan dat, mits omkleed met beper-
 kingen. Maar als er onverhoopt “geen
 115 algemeen vangnet van privacy meer
 over is, dan is het alleen nog de
 macht van anderen die bepaalt welke
 keuzen je kunt maken in je leven”.

(6) Privacy is een pijler van de
 120 rechtsstaat. Zonder privacy belanden
 we in een strafrechtstaat waarin de
 burger is onderworpen aan de
 informatiemacht van de overheid of
 het bedrijfsleven. Een nationale
 125 DNA-database zou er mooi in pas-
 sen. Koops wees er al op dat we in
 feite nu een paradigmawisseling
 beleven. Ooit verzamelde de staat
 alleen informatie die aantoonbaar
 130 nodig is voor de opsporing. “Tegen-
 woordig is het uitgangspunt bijna:
 zoveel mogelijk informatie verzame-
 len en als blijkt dat informatie niet
 relevant is, kan deze worden weg-
 135 gegooid (of bewaard voor latere
 doeleinden, want wie wat bewaart die
 heeft wat).”
(7) Het onschuldbeginsel is dan
 definitief geschorst. De bevolking
 140 bestaat alleen nog uit verdachten of
 toekomstige verdachten. Tussen een
 medisch bevolkingsonderzoek en een
 strafrechtelijk sporenonderzoek is
 dan niet veel verschil. Zelfde data-
 145 base, andere vraag. Verzekeraars
 zouden als eerste toegang willen,
 stel ik me voor. Of je een baan krijgt,
 een verzekering, een hypotheek –
 het is nu al vaak de vraag hoe het
 150 antwoord uit de talloze databases is
 samengesteld.

naar: Folkert Jensma

uit: NRC Handelsblad, 24 & 25 november 2012

noot 1 De zaak Vaatstra betreft een moordzaak die pas na jaren werd opgelost dankzij
 grootschalig DNA-onderzoek.

noot 2 Met de term *condition humaine* (ontleend aan de titel van een werk van de Franse
 denker Malraux uit 1933) wordt gedeut op algemeen-menselijke kenmerken zoals
 honger en dorst, pijn, eenzaamheid en dood.

Tekst 2 Het recht om de gordijnen te mogen sluiten

De inleiding van een tekst kan verschillende functies hebben, zoals:

- 1 de aanleiding voor het schrijven van de tekst noemen
- 2 de hoofdgedachte van de tekst formuleren
- 3 de structuur van de rest van de tekst aanduiden
- 4 de vraag stellen die in de tekst beantwoord wordt

- 1p **18** Welke van bovenstaande functies heeft de inleiding (alinea 1) van de tekst 'Het recht om de gordijnen te mogen sluiten' vooral?

Hieronder staan in willekeurige volgorde vier tussenkopjes die in de tekst 'Het recht om de gordijnen te mogen sluiten' gebruikt zouden kunnen zijn:

- 1 Gebrek aan privacy
- 2 Aantasting van de rechtsorde
- 3 Privacy in de media
- 4 Toenemende inbreuk op privacy

- 1p **19** Welk van deze tussenkopjes zou het beste passen boven alinea 3?

- 1p **20** Welk van deze tussenkopjes zou het beste passen boven alinea 6?

- 2p **21** Welke drie van onderstaande functies vervult het tekstgedeelte dat bestaat uit alinea 5 tot en met 7 het meest?

Het bewuste tekstdeel geeft

- 1 antwoord op de vraag waarom privacy van algemeen belang is.
- 2 argumenten bij de stelling dat we recht op privacy (nodig) hebben.
- 3 een nuancering van het standpunt 'Ik heb niets te verbergen'.
- 4 een uitwerking van de vraagstelling met hoeveel privacy we toe kunnen.
- 5 een weerlegging van het argument 'Ik heb niets te verbergen'.
- 6 een weerlegging van het idee dat privacy fundamenteel is voor de rechtsstaat.

In alinea 6 wordt een argumentatie opgezet die in alinea 7 eindigt met de volgende conclusie: "Het onschuldbeginsel ... toekomstige verdachten." (regels 138-141).

Een kritische lezer kan zich afvragen of het gerechtvaardigd is om deze conclusie te trekken.

- 1p **22** Welke van onderstaande drogredenen kan de kritische lezer in genoemde argumentatie zien?

- A ontduiken van de bewijslast
- B overdrijven van de gevolgen
- C overhaaste generalisatie

-
- 1p 23 “Een nationale DNA-database zou er mooi in passen.” (regels 124-126)
Waarom zou zo’n nationale DNA-database daar goed in passen?
Omdat een nationale database
- A de pijler van de rechtsstaat op het gebied van de privacy helpt beschermen.
 - B een efficiënt registratiemiddel is voor verzekeringsmaatschappijen en bedrijfsleven.
 - C gegevens verzamelt die de overheid kan gebruiken als haar dat goed uitkomt.

- Uit de tekst ‘Het recht om de gordijnen te mogen sluiten’ zijn meerdere algemene argumenten af te leiden die vanuit het perspectief van de burger pleiten vóór het verzamelen van informatie door overheid en bedrijven.
- 2p 24 Noem twee van die algemene argumenten.

- 1p 25 Wat is de hoofdgedachte van de tekst ‘Het recht om de gordijnen te mogen sluiten’?
- A De attitude van de burger draagt in hoge mate bij aan het verminderen van privacy.
 - B De informatie die overheid en bedrijven vergaren, geeft deze te veel macht over mensen.
 - C Het recht op privacy is voor de media een nieuwsitem dat niet serieus genomen wordt.
 - D Inperking van het recht op privacy is noodzakelijk om onze veiligheid te garanderen.

tekstfragment 3

Volgens mij is de overheid volledig doorgeslagen. Zij wil steeds meer informatie verzamelen, want volledige doorzichtigheid en controle op de burgers is uiteindelijk het ideaal van iedere staatsmachthebber. De staat lijkt een wezenlijk autonoom machtsorgaan dat een eigen dynamiek kent. De burgers worden door de overheid gezien als potentieel gevaarlijk en gericht tegen de gevestigde 'orde'. Democratie is het middel bij uitstek om de burger stoom te kunnen laten afblazen. Maar voor een staat zonder de machtsintentie op controle van de burger kan niet worden gekozen. Het recht op 'privacy' functioneert nog slechts als illusie, aangezien alles in naam van de Staat al te weten valt over de burger. De techniek zal deze ontwikkeling nog verder perfectioneren. De discussie over privacy is slechts een achterhoedegevecht.

naar: een blog op internet, www.nrc.nl, Marius van Huygen in reactie op Jensma

- 5p 26 Welke twee verschillen ten opzichte van het vraagstuk van de privacy zijn er tussen de inhoud van tekstfragment 3 en de inhoud van de hoofdtekst 'Het recht om de gordijnen te mogen sluiten'? Benoem per verschil beide zienswijzen. Gebruik voor je antwoord niet meer dan 80 woorden.

Tekst

Ik heb niets te verbergen

- (1) Het zorgen voor veiligheid is een kerntaak van de staat. Die veiligheid staat door de snelle ontwikkeling van technologie aan alle kanten onder druk. Op internet zijn met één muis-
5 klik grote hoeveelheden informatie voor individuen en veiligheids-
diensten beschikbaar. Het verzamelen ervan is daarmee een prominent
10 aspect geworden van het werk van veiligheidsdiensten. Dat is begrijpelijk. Sterker nog, het zou nalatig zijn wanneer zij deze informatiebronnen links zouden laten liggen.
- (2) Toch is er veel ophef over het Prism-programma¹⁾. Veel reacties waren simplistisch en schematisch. Tegenover het bekende 'Big Brother'-
argument ('De politiestaat is op
20 komst!') staat geheid de al even oppervlakkige reactie 'maar ik heb toch niets te verbergen'. De relatie tussen privacy en veiligheid wordt in
25 louter zwart-witte tegenstellingen geschetst. Maar hoe verhoudt privacy zich echt tot veiligheid?
- (3) In het beroemde essay *I've got nothing to hide and other misunderstandings of privacy* richt de
30 Amerikaanse hoogleraar recht en privacydeskundige Daniel Solove zich op dit veel geopperde argument. Mensen die zich niet druk maken, zeggen: "Ik heb niets te verbergen."
35 Die redenering reduceert volgens Solove privacy tot iets van minimale waarde, wat in een strijd met veiligheid altijd het onderspit delft. In haar meest extreme vorm is de weerleg-
40 ging echter eenvoudig: iedereen heeft wel iets te verbergen. Probeer maar eens de vraag: "Vind je het
goed als ik naaktfoto's van jou verspreid?"
- (4) In discussies over veiligheid ligt het vaak genuanceerder. Het gaat dan volgens Solove niet over alle persoonlijke informatie, maar slechts over het type informatie dat over-
50 heden zullen verzamelen, zoals over internetactiviteiten. De inbreuk op privacy is dan minimaal en het gevaar van terrorisme van veel groter belang – 'Ach, die controle op die
55 paar e-mailtjes die ik verstuur. Als ik daar een aanslag mee kan voorkomen?' In deze vorm is 'Ik heb niets te verbergen' een sterk argument. Het veronderstelt dat
60 privacy alleen maar gaat over het verhullen van iets slechts waarvan we niet willen dat anderen het weten of dat anderen niets aangaat. Maar de discussie over privacy kan dan
65 verzanden in een debat over wat mensen wel en niet geheim mogen houden.
- (5) Solove stelt dat privacy meer is dan een recht op geheimhouding.
70 Privacy omvat allerlei verschillende zaken die samengaan met juist en onjuist gebruik van persoonlijke informatie. Stel dat iemand wordt begluurd door de buurman – zelfs
75 wanneer er geen geheimen aan het licht komen, wordt dit als eng ervaren en als een inbreuk op de privacy. Daarnaast zijn er nog andere vormen van schendingen van privacy zoals
80 chantage en het onjuist gebruik van persoonlijke gegevens. Zelfs het bijhouden van grote persoonlijke dossiers door overheden kan uiteindelijk iemands privacy schenden.

- 85 **(6)** Door privacy te benaderen als
iets breders dan alleen ‘garanderen
van geheimhouding’ blijkt, dat er
diverse problemen kunnen ontstaan.
Als de overheidsbureaucratie
90 persoonlijke informatie gebruikt om
belangrijke beslissingen te nemen
over burgers, maar die burgers geen
inspraak hebben in hoe deze infor-
matie wordt gebruikt, kan dat leiden
95 tot machteloosheid en kwetsbaarheid
van het individu.
- (7)** De gevaren die samenhangen
met grootschalige dataverzameling
zijn daarom vooral zaken als onver-
100 schilligheid, dwalingen, misbruik,
onmacht en gebrek aan transparantie
en verantwoording. Er zijn mensen
onterecht op een zwarte lijst beland.
Het bureaucratisch gegenereerde
105 profiel begint de persoon te over-
woekeren, zoals terrorisme-
deskundige Beatrice de Graaf
onlangs nog in haar oratie stelde.
- (8)** Privacy hangt samen met het
110 weerbaar maken van de burger. Het
beschermt de persoonlijke integriteit
en waardigheid. Als iemand geredu-
ceerd wordt tot bepaalde gemonitor-
de gedragspatronen, moet hij in elk
115 geval tegen die categorisering in
beroep kunnen gaan.
- (9)** Discussies zoals die nu vaak
worden gevoerd over privacy versus
veiligheid, raken zelden de kern. Het
120 gaat niet om de vraag of overheden
wel of geen persoonlijke data mogen
verzamelen en analyseren. Het gaat
om het staatsrechtelijk fundament
onder die taakstelling: het garande-
125 ren van toezicht, transparantie, het
afleggen van rekenschap.
- (10)** Deze waarden moeten de plaats
in het debat innemen van het ‘ik-heb-
niets-te-verbergen’-argument dat
130 slechts bepaalde problemen omtrent
privacy benoemt, maar andere onder
het tapijt schuift. Een samenleving
waarbinnen deze fundamentele
waarden en daarmee de bescher-
135 ming van privacy niet worden
bediscussieerd, is als een rechtbank
waar het risico bestaat dat iemand
terechtstaat maar geen mogelijkheid
heeft in beroep te gaan, het bewijs
140 niet mag inzien en die ook na het
uitzitten van de straf het stempel
‘verdacht’ blijft houden.

*naar: Daan Weggemans
uit: Trouw, 25 juni 2013*

noot 1 Prism is een programma dat sinds 2007 door de Amerikaanse afluisterdienst *National Security Agency* (NSA) wordt gebruikt om internationaal inlichtingen te vergaren uit gegevens van internet. De onthulling ervan in juni 2013 riep veel protest op en de Amerikaanse regering werd beschuldigd van illegale afluisterpraktijken.

Tekst 3 Ik heb niets te verbergen

Het middendeel van de tekst 'Ik heb niets te verbergen' bestaat uit de alinea's 3 tot en met 8.

- 1p **27** Welk kopje past het beste boven dit middendeel?
- A De bureaucratische overheid
 - B Opvattingen over privacy
 - C Sterke en zwakke argumenten
 - D Veiligheid boven privacy

Het slot van de tekst 'Ik heb niets te verbergen' bestaat uit de alinea's 9 en 10.

- 1p **28** Welk kopje past het beste boven het slot van deze tekst?
- A Bescherming van het individu garanderen
 - B Data-opslag aan banden
 - C De burger als beklagde
 - D Democratische principes respecteren

Functies van tekstdelen zijn te benoemen met begrippen als: advies, afweging, constatering, definitie, gevolg, onderbouwing, oplossing, samenvatting, toelichting, verklaring, voorbehoud.

- 2p **29** Welke twee van bovengenoemde functies vervult het tekstdeel van alinea 9 en 10 ten opzichte van de rest van de tekst 'Ik heb niets te verbergen'?
- 1p **30** Van wat voor soort argumentatie wordt hoofdzakelijk gebruikgemaakt in alinea's 6 tot en met 8 van de tekst 'Ik heb niets te verbergen'? van argumentatie op basis van
- A causaliteit
 - B feiten
 - C gezag
 - D vergelijking

- 2p 31 Welke twee van onderstaande beweringen zijn in overeenstemming met de inhoud en strekking van de tekst?
- 1 De burger is tolerant tegenover de informatie verzamelende overheid, omdat hij sterk vertrouwt op de veiligheid die de overheid hem biedt.
 - 2 De vergelijking met de rechtbank wordt gemaakt om aan te geven dat de overheid onterecht allerlei persoonlijke gegevens verzamelt.
 - 3 Het belangrijkste bij privacy is dat je als burger zaken die anderen niets aangaan, altijd geheim moet kunnen houden.
 - 4 Het is de taak van de overheid om na een zorgvuldig debat te komen tot adequate regelgeving met betrekking tot het verzamelen van persoonlijke gegevens.
 - 5 In een samenleving waarin de veiligheid onder druk staat, kiest de burger toch eerder voor privacy dan voor veiligheid.
 - 6 Onbedoeld vergroot de overheid met privacyschendingen haar macht over burgers.

In alinea 7 wordt gesteld: “Het bureaucratisch gegenereerde profiel begint de persoon te overwoekeren”. (regels 104-106)

- 2p 32 Leg uit wat met deze beeldspraak wordt bedoeld. Gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

De strekking van de tekst ‘Ik heb niets te verbergen’ kan worden samengevat door de volgende zin met twee voorwaarden aan te vullen. “Privacy mag ondergeschikt zijn aan veiligheid wanneer de burger ...”

- 2p 33 Vat bedoelde twee voorwaarden samen. Gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.
Bij overschrijding van het maximum aantal woorden vindt puntenaftrek plaats.

Vragen die betrekking hebben op tekst 2 en tekst 3 gezamenlijk

- Hieronder staan vijf uitspraken over de teksten 'Het recht om de gordijnen te mogen sluiten' (tekst 2) en 'Ik heb niets te verbergen' (tekst 3).
- 2p 34 Welke drie van onderstaande uitspraken zijn juist? Noteer de nummers.
- 1 Beide teksten hebben als onderwerp: de invloed van privacy-wetgeving op de veiligheid.
 - 2 De teksten hebben een verschillend doel: de tekst 'Het recht om de gordijnen te mogen sluiten' (tekst 2) heeft een betogend karakter, terwijl de tekst 'Ik heb niets te verbergen' (tekst 3) een uiteenzettend karakter heeft.
 - 3 In beide teksten wordt een groot belang gehecht aan de rechten van de burger die door het verzamelen van data gevaar lopen.
 - 4 In beide teksten wordt er bij de argumentatie sterk geleund op argumenten die ontleend worden aan autoriteiten en op morele argumenten.
 - 5 In beide teksten wordt ingegaan op de vraag 'Wat is privacy in een democratische samenleving?'

- In beide teksten wordt een beeld geschetst van wat er gebeurt als de individuele privacy niet meer gerespecteerd wordt.
- 3p 35 Welke twee gevolgen kan het volgens beide teksten voor de burger hebben wanneer de privacy niet meer gerespecteerd wordt? Gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

- Beide teksten gaan over privacy, maar beide teksten proberen een antwoord te geven op een andere hoofdvraag.
- 3p 36 Formuleer voor elk van de teksten de hoofdvraag waarop de tekst het antwoord geeft. Gebruik voor je antwoord niet meer dan 60 woorden.

- In het slot van de tekst 'Ik heb niets te verbergen' (tekst 3) wordt aangegeven dat de overheid de taak heeft te zorgen voor transparantie van en toezicht op de verzamelde gegevens door de overheid.
- 1p 37 Citeer uit alinea 4 tot en met 7 van de tekst 'Het recht om de gordijnen te mogen sluiten' (tekst 2) de zin die deze visie bevestigt.

- In de tekst 'Het recht om de gordijnen te mogen sluiten' (tekst 2) wordt gesproken over de *condition humaine*. (regel 80)
- 2p 38 Geef uit de tekst 'Ik heb niets te verbergen' (tekst 3) een viertal concrete voorbeelden van aantasting van deze *condition humaine*.

Tekst

Leden van een kleine wereld

(1) Even leven op Vlieland. Het heropende mijn ogen. Dit Waddeneiland leeft van toeristen. Toch is het bepaald niet wat je je voorstelt bij een vakantieparadijs. Er zijn geen resorts, geen door handdoeken bezet gehouden ligbedden en geen bediening op het strand. Er is nog veel meer niet: geen stad, geen snelweg, geen winkelcentrum, geen disco's, geen kantoren en (bijna) geen auto's. Maar het allerbelangrijkste wat hier ver te zoeken is, dat is haast. Wat het ontbreken van haast met mensen doet, is wel bijzonder – ik was het bijna vergeten.

(2) In feite heerst op zo'n klein eiland een vorm van schaarste. Je bent aangewezen op dat wat je er kunt krijgen. In de stad kun je als je niet precies vindt wat je zoekt, nog omrijden om het elders te halen. 'Elders' betekent hier: anderhalf uur varen met een boot die niet vaker dan drie keer per dag gaat. Het zoeken van een alternatief voor wat je hier kunt krijgen, kost je dus al gauw een halve dag of meer. Deze schaarste leidt tot bekende vormen van duurzaamheid: inventiviteit in het vinden van oplossingen met wat wél voorhanden is, zuinig zijn op je spullen en niet kiezen voor goedkoop maar voor degelijk – wel nodig met al dat zout, zand en water.

(3) Dan is er nog een andere eiland-eigen component. Iedereen weet dat

je inventief en zuinig op je spullen moet zijn. Mensen helpen elkaar om dat te bereiken, ieder vanuit zijn eigen expertise, zodat 'we' het heel houden. Het is niet vanuit een socialistische gedachte en ook niet uit economische noodzaak. Het voelt meer als de ervaring dat je maar beter elkaar een beetje kunt helpen, want dan kom je samen verder.

(4) En zo, van de andere kant van de Waddenzee bekeken, lijkt het opeens bizar dat normaal gesproken elk gesprek over extra aandacht of service direct leidt tot discussies over geld. Dat is de verarming die we als maatschappij oogsten nu we zo lang al proberen ons te verrijken door efficiënter te worden en door ons te concentreren op onze kerntaken. Waarom streven we er eigenlijk naar dat alles wordt afgerekend, dat elke inspanning ook omzet is?

(5) Overal zijn er 'regels van het spel', in Nederland, in de Randstad en op Vlieland. De regels verschillen maar weinig. Toch ervaar ik dit eiland als een anders werkende wereld, niet heilig, niet beter, wel leerzaam en mooi. Een duurzaam verschil is misschien wel dat mensen op een eiland zich meer richten op het spel en de medespelers dan op de knikkers. Eindelijk een samenleving die zich een beetje gedraagt als een vereniging.

naar: Huibrecht Bos

uit: VM Verenigingsmanagement, september 2012

Tekst 4 Leden van een kleine wereld

- 3p 39 In alinea 2 en 3 staat een redenering op basis van oorzaak en gevolg. Vat de redenering uit alinea 2 en 3 samen in de vorm van onderstaand schema.

Oorzaak	Wonen op een klein eiland
Direct gevolg	
Twee gevolgen van het directe gevolg	- -

- 4p 40 In alinea 4 staat een paradox: “de verarming die we als maatschappij oogsten nu we zo lang al proberen ons te verrijken”. (regels 53-55) Leg deze paradox uit. Gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

“Een duurzaam verschil is misschien wel dat mensen op een eiland zich meer richten op het spel en de medespelers dan op de knikkers.” (regels 67-70)

- 2p 41 Leg deze metafoor uit. Gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.
- 1p 42 Wat wordt bedoeld met het woord ‘Eindelijk’ in de laatste zin?
- A De mens zoekt al heel lang naar een samenleving die lijkt op een vereniging.
 - B Het is een lust om te ontdekken dat er een maatschappij is die lijkt op een vereniging.
 - C Het is moeilijk om mensen de attitude bij te brengen die nodig is in een vereniging.
 - D Het kost veel tijd om een samenleving te maken die lijkt op een vereniging.